

Arhivele Societății Deschise (OSA), Budapesta, Ungaria

Arhivele Societății Deschise constituie un așezământ de cercetare și cultură al Universității Central-Europene din Budapesta și reprezintă una dintre cele mai importante Arhive de presă și colecții audiovizuale ale istoriei trecutului recent. Arhiva ajută munca istoricilor, juriștilor, sociologilor, cercetătorilor socio-economici, ecologiștilor și cercetătorilor care se ocupă de drepturile omului, a studenților și a altor persoane interesate de antecedentele istorice directe ale evenimentelor contemporane și de preliminariile proceselor istorice pe care le resimțim și în prezent.

Arhivele Societății Deschise au fost înființate în primăvara anului 1995, când documentele Institutului de Cercetări al posturilor de radio „Europa Liberă” și „Radio Libertatea” au fost aduse la Universitatea Central-Europeană din Budapesta. În felul acesta a devenit accesibilă pentru publicul larg una dintre cele mai vaste Arhive din lume a Războiului Rece și una dintre cele mai valoroase colecții de documente ale trecutului recent. De-a lungul celor nouă ani de existență, Arhiva și-a extins considerabil sfera de colecționare, în prezent devenind o Arhivă unicat a drepturilor omului.

Colecția Războiului Rece

În anul 1951, ca parte a războiului de propagandă antisovietică, au fost înființate sub egida CIA posturile de radio „Europa Liberă” și „Radio Libertatea”, care probabil că au constituit una dintre cele mai reușite activități acoperite ale agenției americane de informații. Misiunea lor era spargerea cortinei de fier informațională a blocului comunist. Materialele acumulate în redacțiile de la München, printr-o muncă de cercetări dusă de-a lungul a peste patru decenii, însumează mai multe milioane de documente, ziare, cărți, microfilme și materiale audiovizuale și constituie, concomitent, produsul și dosarul Războiului Rece, care a fost, probabil, cel mai lung război de propagandă al istoriei mondiale. Ca rezultat al modificării situației politice est-europene, din anul 1991 Congresul Statelor Unite a redus treptat bugetul alocat posturilor de radio, iar unele redacții le-a desființat. În anul 1994, George Soros a căzut de acord să își asume cheltuielile de păstrare, de prelucrare și de punere la dispoziția cercetătorilor a materialelor arhivistice adunate de către cele două posturi de radio și în acest scop a înființat la Budapesta Arhivele Societății Deschise. Acordul de custodie a fost încheiat pe o perioadă de cincizeci de ani. Materialele Arhivei de odinioară a posturilor de radio „Europa Liberă” și „Radio Libertatea”

sunt acum păstrate la Budapesta, deși ele constituie în continuare proprietatea Guvernului Statelor Unite.

Misiunea principală a departamentelor naționale ale serviciilor de cercetări și ale Arhivei posturilor radio era de a furniza redacțiilor date la zi privind țara respectivă, precum și întreaga regiune. Serviciile de cercetări erau abonate la publicațiile de presă oficiale ale țării-țintă (inclusiv presa regională și provincială), culegeau știri apărute în presa electronică a țării date, urmăreau emisiunile de știri și comentariile presei occidentale referitoare la regiune și la fiecare țară în parte, ca și publicațiile apărute în cadrul emigrăției și publicațiile *samizdat* ale blocului răsăritean. Se străduiau să obțină informații și pe baza interviurilor luate disidenților și refugiaților, la fel ca și în urma sondajelor de opinie publică. Materialele erau structurate pe baza mai multor arii tematice. În fiecare dintre subcolecțiile naționale se regăsesc arhive de presă pe domenii tematice, subcolecțiile biografice referitoare la activitatea personalităților publice, a politicienilor, a artiștilor, a intelectualilor și a disidenților, precum și colecțiile de informații și interviuri realizate de către colaboratorii, ziariști și analiști politici, ai posturilor de radio. O parte unică a colecției este reprezentată de așa-numitul *monitoring*, adică de materialul de urmărire a emisiunilor radio. Colaboratorii centrului din München înregistrau în fiecare zi pe bandă magnetică cele mai importante emisiuni ale stațiilor de radio de stat și apoi întocmeau note dactilografiate asupra acestora, pe care redacțiile emisiunilor le primeau în fiecare dimineață. În felul acesta a luat naștere o arhivă a emisiunilor de radio atât de bogată încât, în multe cazuri, de o asemenea documentație nu dispun nici măcar propriile arhive ale posturilor naționale și de stat respective. Serviciile de cercetări elaborau și lucrări la arhive ale posturilor naționale și de stat respective. Serviciile de cercetări elaborau și lucrări la zi de analiză științifică. Acestea apăreau în publicații lunare și săptămânale, la care deseori erau abonate și instituții științifice, politice și de învățământ occidentale care aveau drept obiect de studiu această regiune. Programele difuzate de radio „Europa Liberă” și „Radio Libertatea” au devenit propagatori dintre cei mai eficace în zonă ai literaturii și politicii de opoziție, ca și ai literaturii *samizdatului*. Colecția *samizdat* sovietică și poloneză de la Arhivele Societății Deschise este printre cele mai mari colecții de acest gen din lume.

Biblioteca

Biblioteca Arhivei conține bogate colecții de periodice, microfilme și cărți publicate în regiune și în țările occidentale. O importanță proeminentă o are materialul presei sovietice provenit din perioada perestroicii, colecția *samizdat* poloneză, documentația cehă a Primăverii de la Praga, precum și documentele diplomatice ale Ministerului de Externe american și documentele CIA.

De asemenea, Arhivele Societății Deschise sunt singurul loc din Europa Centrală și de Est unde pot fi studiate documentele așa-numitei „Wiener Library” privind mișcarea național-socialistă și istoria evreilor europeni între anii 1930 și 1960.

Arhiva Drepturilor Omului

Domeniului de colecționare OSA îi aparțin nu numai materialele de arhivă, colecțiile particulare și publice referitoare la istoria postbelică a regiunii, ci și documentele legate de problemele și evoluția drepturilor omului, respectiv, de încălcarea acestora.

Din punct de vedere istoric, problematica drepturilor omului unește perioada comunistă și cea postcomunistă. Începând de la mijlocul anilor '70 chestiunii drepturilor omului i s-a acordat un rol din ce în ce mai important în lupta ideologică a Războiului Rece. Opoziția față de sistemele partidului unic din blocul comunist și-a extras o considerabilă parte a gamei sale de argumente tocmai din tradiția politică și filozofică a drepturilor omului. Cu toate acestea, prăbușirea comunismului nu a constituit o soluție directă, după cum s-a dovedit o dată cu dezintegrarea fostei Iugoslavii. În numeroase țări postcomuniste conflictele din jurul autodeterminării naționale și drepturilor minorităților au condus la violarea masivă a drepturilor omului. Din această cauză, încă de la începuturile lor, Arhivele Societății Deschise s-au ocupat de documentarea violării drepturilor omului. În OSA se află arhiva revistei intitulată „Index on Censorship”, care apare la Londra și a fost înființată pentru apărarea libertății de exprimare, ca și materialul Comisei Speciale ONU, creată în anul 1992, în legătură cu prăbușirea fostei Iugoslavii și conflictele dintre noile state constituite, comisie care adună date referitoare la violările drepturilor omului în războiul civil iugoslav și anchetează crimele de război comise. Tot aici se găsesc și rapoartele de investigație ale grupului medical internațional *Physicians for Human Rights*, care execută dezgroparea mormintelor comune descoperite pe teritoriul fostei Iugoslavii, ca și materialele de arhivă ale *Comitetului Internațional Helsinki*, cea mai mare și mai influentă organizație a drepturilor omului din perioada Războiului Rece și ale unor organizații naționale afiliate acesteia. În plus, OSA păstrează și materialele centrelor din New York și Budapesta ale Institutului pentru o Societate Deschisă, o organizație internațională pentru drepturile omului înființată de către George Soros.

Colecții audiovizuale

Anumite materiale ale colecției audiovizuale ca, de pildă, întregirările emisiunilor televiziunii sovietice din a doua jumătate a anilor '80, sunt legate de perioada comunistă. Acestei perioade îi aparține și seria de interviuri în legătură cu istoria postului de radio „Europa Liberă”, precum și acea de interviuri cu

foști funcționari ai conducerilor de partid sovietice și est-europene. Majoritatea materialelor este, însă, legată de perioada postcomunistă, iar în cadrul acesteia de violări ale drepturilor omului. OSA a monitorizat și înregistrat emisiunile posturilor de televiziune din Belgrad, Zagreb și Sarajevo între anii 1996 și 1998, iar în primăvara anului 2003 a arhivat emisiunile televiziunilor kurde și irakiene. Tot aici se găsește cea mai mare colecție de filme artisanale din Europa Centrală (filme realizate de amatori pe clișee super 8 milimetri între anii 1940 și 1980), precum și colecția filmelor de propagandă turnate pentru Gărzile Muncitorești Ungare. OSA a achiziționat și o colecție de peste șase mii de ore de filme documentare despre cele mai cutremurătoare violări ale drepturilor omului și genociduri săvârșite în ultimele decenii. Colecția conține filme realizate în Irak, Ruanda, fosta Iugoslavie, Israel și Cambodgia.

Fondul unic, excepțional de bine sistematizat și ușor explorabil al Arhivelor Societății Deschise, oferă îndrumare în studierea a două problematici importante ale epocii noastre: ce s-a întâmplat în perioada Războiului Rece (evenimente ale căror urme le putem descoperi în acest spațiu geografic până în zilele noastre) și ce se întâmplă acum, în perioada postcomunistă. Sistematizarea tematică și bazele de date dau posibilitatea studenților, cercetătorilor și ziariștilor să aibă un acces rapid la informația sau la sursa documentară dorită. OSA este deschisă publicului larg. Cu excepția unor materiale delicate din punctul de vedere al drepturilor personale, colecția poate fi cercetată gratuit de către oricine, fără restricții și fără a fi necesare autorizații. Cercetările pot fi efectuate nu numai la sediu, deoarece Arhivele onorează și cererile cercetătorilor trimise prin poșta clasică sau poșta electronică. Mai mult decât atât, OSA oferă burse acelor cercetători care întâmpină greutăți cu deplasarea și sejurul la Budapesta. Arhivele dispun de o sală proprie de expoziție, unde în fiecare an au loc mai multe expoziții cu caracter istoric, care prezintă momentele cruciale și problemele importante ale Războiului Rece și trecutului recent. Site¹-ul Arhivelor Societății Deschise prezintă informații la zi asupra bursei de cercetare oferite de către acestea și asupra temelor și conținutului expozițiilor. În site pot fi, de asemenea, examinate catalogul detaliat al colecțiilor Arhivelor și bazele de date ale acestora.

Colaboratorii Arhivelor Societății Deschise

Résumé

Fondées en 1995 auprès de l'Université Central-Européenne de Budapest, les Archives de la Société Ouverte sont une des plus

¹ <http://www.osa.ceu.hu>

importantes collections des documents concernant le passé récent. Leur domaine d'intérêt s'est beaucoup élargi: à partir des archives de „Free Europe” et de „Radio Liberty”, elles accueillent au présent une collection unique concernant les droits de l'homme, y compris les collections soviétique et polonaise des publications samizdat, la documentation tchèque du Printemps de Prague, les archives de la revue „Index on Censorship”, les documents de la Commission spéciale ONU créée en 1992 pour étudier les violations des droits de l'homme dans l'ex-Yougoslavie durant les conflits entre les nouvelles États de cette région, les rapports d'investigation du groupe médical international „Physicians for Human Rights”, des documents du Comité International Helsinki et bien d'autres.